

По реестру № 3648, экз. 1⁴

Тхатюх

Володимир Михайлович
(1871 - 1926)

академік, фольклорист,
етнограф.

Фонд Р № 3443

Опис № 1

1899, 1910 - 1928,
1941, 1991 - 1995 р.р.

ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ГНАТЮК ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ

/ 1871 - 1926 /

АКАДЕМІК, ФОЛЬКЛОРИСТ ТА ЕТНОГРАФ

ФОНД № р3443

ОПИС № 1

Справ постійного зберігання.

Крайні дати: 1899-1995рр.

1899, 1910-1928, 1971,

1991-1995.

П Е Р Е Д М О В А

Володимир Михайлович Гнатюк народився 9 травня 1871 року в селі Велесневі Бучацького повіту Тернопільського воєводства /тепер Монастириський район Тернопільської області/ у сім'ї селянина. Батько його був дяком і ткачем. Це була освічена, як на ті часи, людина. З п'яти років Володимир читав, володів феноменальною пам'яттю. Коли хлопець закінчив перший клас Велеснівської двокласної школи, батьки віддали сина на науку до Бучача. Тут він закінчив народну школу і нижчу гімназію. Вже тоді хлопець почав робити перші записи народної творчості.

Навчаючись у Станіславській гімназії, яку закінчив у 1894 році, Володимир зібрав уже 500 пісень з Велеснева і Бучача.

Як науковець В.Гнатюк сформувався в роки навчання на філософському факультеті Львівського університету /1894-1898рр./.

У 1898 році він став вченим секретарем НТШ, з 1899р. - його дійсним членом. Гнатюк був душею Етнографічної комісії НТШ, що її очолював І.Франко; з 1900р. став редактором всіх її видань, з 1901 - секретарем, з 1914 - її головою. В цей період В.Гнатюк з'являється в ролі автора, фольклориста на сторінках часописів "Життя і слово", "Народ", "Життя", інших періодичних видань. З 1893 до 1902 року він систематично веде записи в Східній Галичині. На ці роки припадають майже всі його етнографічні експедиції, безпосередня збирацька діяльність.

З пісенного матеріалу В.Гнатюк уклав, надав текстам науковій редакції і видав три томи "Коломийок" /1905-1907/, "Гаївки" /1909/, два томи "Колядок і щедрінок" /1914/, інші збірники, записав близько 1500 народних пісенних текстів. Із прозових творів він уклав збірники: "Галицько-руські народні легенди" у 2-х томах /1902-1903/, "Народні оповідання про опришків" /1910/, за що був удостоєний Петербурзькою Академією Наук премії імені О.Котляревського, "Українські народні байки" у 2-х томах /1916/, п'ять томів казок, легенд, переказів, анекдотів, записаних на Закарпатті, інші книги.

У 1924 році Українська Академія Наук обрала В.Гнатюка своїм дійсним членом.

Помер 6 жовтня 1936 року у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

За тридцять років своєї невтомної дослідницької, видавничої і популяризаторської праці В.Гнатюк опублікував майже тисячу праць різних жанрів з найрізноманітніших галузей суспільно-політичного життя, які в золотим фондом не лише української чи всеслов'янської

етнології, а й світової.

У 1995 році до Державного архіву Тернопільської області надійшли оригінали листів В.Гнатюка та його дружини до дітей: Ірини, Олександри, Юрка та зятя Василя Косаренка-Косаревича за 1919-1928 роки. 176 листів розкривають родинні стосунки батьків і дітей. Передав їх доктор філософських наук, завідувачий науково-дослідним відділом кафедри української мови та літератури університету ім. Шафарика у Пряшіві /Словаччина/ М.Мушинка.

Крім листів В.Гнатюка у фонд увійшли спогад І.Крип'якевича про вченого, доповідь голови НТШ у Франції В.Кубійовича про життя і творчість В.Гнатюка /до 100-річчя від дня народження/, запрошення та програми наукових конференцій та інші.

Всього до опису внесено 24 справи, 227 документів за 1899-1995 роки.

Документи впорядковували працівники відділу комплектування, відомих архівів та діловодства.

Зав. відділом

З.Яцишин

Володимир Гнатюк: біля джерел формування українознавства

В. Гнатюк – одна з найвидатніших постатей в історії українського народу. Невтомний збирач, видавець і дослідник фольклору, етнограф, літературознавець, мовознавець, перекладач. З 1924 року він академік Академії Наук України, член – кореспондент Петербурзької Академії Наук, довголітній дійсний член і вчений секретар Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові; з 1898 до 1906р – головний редактор і директор “Української видавничої спілки у Львові”...

Нелегко збагнути, що все це могла досягнути одна людина. Але саме таким прийшов в українське народознавство галичанин. Своїми руками він підняв на висоти всеєвропейські великі пласти української науки.

Тривалий час роль В. Гнатюка залишалось в тіні. Причин для цього було більш ніж достатньо. Крилися вони як у загальній недооцінці особи і спадщини видатного вченого, так і у тій суцільній негації цілого періоду культурної історії на західноукраїнських землях, що був пов’язаний з діяльністю НТШ у Львові.

В. Гнатюк народився 9 травня 1871 року у с. Велесеві нинішнього Монастирського району на Тернопільщині. Учень Буцацької народної школи, гімназист у Станіславі, він знав сотні пісень, десятки казок. Батьківська хата виплекала в майбутньому вченому постійну пошану та любов до народної пам’яті, яка передавалась у сім’ї Гнатюків із покоління в покоління.

У 1894р. В. Гнатюк вступив на філологічний факультет Львівського університету.

Після закінчення університету в 1898р. його запросив М. Грушевський, який очолював на той час НТШ, на посаду постійного секретаря Товариства. Згодом у 1898р. В. Гнатюк став секретарем новоствореної етнографічної комісії. 2 червня 1898р. він став дійсним членом філологічної секції НТШ.

З приходом у НТШ В. Гнатюк побачив безпосередній приклад самовідданої і титанічної праці своїх колег – І. Франка, М. Грушевського. Із цього оточення постійно черпав наснагу для власної творчості. А перший том своїх етнографічних матеріалів, виданий у 1897р. він присвятив І. Франку і М. Грушевському: “Подвижникам українсько-руської науки, приятелем і учителям молодіжі, свою працю присвячує ученик”...

У 1900р. В. Гнатюк став відповідальним редактором “Етнографічного збірника”. За його редакцією “Збірник” перетворився на найважливіший фольклорно- етнографічний друкований орган України. Був його редактором до осені 1912р, випустивши у світ понад 38 томів.

Паралельно від редагував й іншу серію фольклорно-етнографічних видань – “Матеріали до української етнографії”, засновану у 1899р. У ній за життя вченого вийшло 20 томів.

1894-1903рр – період інтенсивної збиральницької діяльності В. Гнатюка. Найпершим предметом наукових зацікавлень вченого була фольклористика. (за тодішньою термінологією “етнографія).

Він звернув увагу на найменш досліджену територію України – Закарпаття. Протягом 1895-1903 рр. В. Гнатюк здійснив 6 експедицій в Угорську Русь. Їхні результати вражають: з-під пера дослідника вийшло 6 об’ємних томів, які містять 837 творів народної прози “Етнографічні матеріали з Угорської Руси”. Це було перше вичерпне зібрання різножанрових фольклорних творів з одного регіону України.

Упорядковуючи зібрані матеріали формою жанрово-тематичних збірників, що становлять золотий фонд української фольклористики. З-поміж багатьох жанрів усної народної творчості на перше місце учений ставить народну пісню. В основу класифікації пісень, розподілив їх на 12 груп: духовні пісні і колядки, балади, романси, історичні пісні, вояцькі пісні, та інші.

У 1905-1907рр. він опублікував 3 об’ємних томи “Коломийок”. (8622пісні). У 1914 р. був виданий двотомник “Колядки і щедрівки”. Над

упорядкуванням якого він працював майже 15 років, зібрав 222 зразки. Пісенним жанром були календарні пісні весняного циклу – веснянки або гаївки. У 1909 р. В. Гнатюк видав їх окремою книжкою, яка містить 184 тексти гаївок.

Досліджуючи обряди пісні, вчений чимало уваги приділяв народним звичаям і віруванням календарного і сімейно-побутового циклу.

Упорядковані ним збірники “Українські весільні обряди і звичаї”, які містять описи весілля із різних сіл України, насамперед Західної.

Подібний збірник він присвятив і українським похоронним звичаям і обрядам (1912р) – 20 детальних описів похоронів.

Його перу належить і перший в українській фольклористиці самостійний збірник “Галицько-Руські анекдоти”, двотомна праця “Галицько-Руські легенди” (1902р) – 412 текстів. “Народні оповідання про опришків” (1910) – 278 текстів, двотомник “Українські народні байки” (1916) – 400 текстів.

Його двотомна праця “Галицько-Руські легенди” (1902р) містить 412 текстів легенд. Це був найповніший і до сьогодні неперевершений збірник легенд у слов’янській фольклористиці.

У 1913р. вийшли “Народні казки” у 1917р. – “Народні новели”. Казкові матеріали друкувалися із збереженням діалектичних особливостей.

Чималу увагу В. Гнатюк присвятив у своїх працях гуцульському фольклору. В 1917р. дослідник опублікував розвідку “Причини до пізнання Гуцульщини”.

У 1924р. виходить праця “Гуцули”. В ній автор подав вичерпну характеристику життя, побуту й фольклору Бойківських та Закарпатських гуцулів.

Паралельно з фольклором В. Гнатюк досліджує етнографічні пам’ятки. Його цікавлять побут селянство і сільське господарство, ремесла, промисли, одяг, кулінарія. На окрему увагу заслуговують його праці про народне харчування західноукраїнського населення: “Народна пожива і спосіб її

приправи у Східній Галичині”, “Народна пожива на Батьківщині”, про народні ремесла “Кушнірство в Галичині “Ткацтво у Східній Галичині”.

Ще будучи студентом філологічного факультету, В. Гнатюк почав вивчати рукописні пам’ятки, з якими зустрічався під час своїх фольклористичних досліджень. Найбільшим внеском в історії давньої української літератури XVII-XVIII ст. є його праця “Угорські духовні вірші”, в якій подано опис 8 знайдених ним рукописів та опубліковано 225 віршів з них.

Записуючи фольклорні матеріали, В. Гнатюк багато уваги звертав на точність запису, намагаючись передати найдрібніші нюанси мови фольклорного твору. Вчений вперше запропонував фонетичну систему письма, яка фіксує особливості певної говірки. Його лінгвістичні дослідження торкаються таких важливих галузей, як українська діалектологія, історична та нормативна граматики, правопис, стилістика, лексикологія, ономастика та інших ділянок мовознавства. Майже до кожного збірника фольклорних матеріалів він подавав словник діалектичної лексики. На початку 20-х рр. вчений уклав найбільший словник говорів Закарпаття. Він охоплював 20 тисяч слів. В. Гнатюк постійно рецензував двомовні, тлумачні, термінологічні та діалектологічні словники української мови.

Окрему сторінку вчений вписує в історію українського красного письменства. І період, коли на Східній Україні було заборонене українське слово, у Львові засновується “Українсько-руська видавнича спілка”. В. Гнатюк стає її редактором та упорядником майже півтори сотні книжок. Тоді ж, у видаваній ним та І.Франком Літературно-науковій бібліотеці, вийшли основні твори української літератури XIX – початку XX ст. та чимало шедеврів світової класики.

Від 1899р. до 1907р., а потім від 1922р. до 1926рр. В. Гнатюк входив у редакційну колегію “Літературно-наукового Вісника”, який саме в той період став найвизначнішим літературно-громадським журналом України і відіграв

важливу роль у справі єднання літературно-мистецьких сил Східної і західної України.

Великий наголос став В. Гнатюк на вивчення рідної мови та викладання її в школах. Також В. Гнатюк за торкнув не менше важливе питання – запровадження у навчання програми середніх шкіл глибокого вивчення народної словесності “фольклору”. В 1922-1923рр. На сторінках “Літературно-Наукового Вісника” вчений опублікував серію 16 статей на правописні теми в циклі “В справі української правописи”. Першочерговим завданням українського правопису мало б бути очищення української мови від чужих впливів, насамперед російського та польського. В 1903р. В. Гнатюк опублікував статтю “Російська цензура і українська мова”, в якій подав нищівну критику безглузвих заходів російського уряду щодо української мови.

Десятки праць присвятив В. Гнатюк проблемам шкільництва та освіти в Україні, що стосувалися типів шкіл і вищих навчальних закладів. Часто торкався вчений рівня навчального процесу в школах, шкільних програм, підручників. У статті “В справі науки української мови в середніх школах” (1913р) він підкреслює значення вивчення української літературної мови для гімназійної молоді, хоча, на думку В. Гнатюка, поряд із літературною мовою молодь повинна бути обізнана з основними діалектами свого народу.

У колі українознавчих досліджень В. Гнатюк постає перед сучасником і як історик, насамперед історик України. У центрі його уваги – питання давньої і нової історії українських земель. Багато місця займають у його творчості ХІХст. Проблеми національного становлення українського народу, його боротьба за політичні, економічні права, розвиток культури. До джерел дослідження історії народу В. Гнатюк часто відносить і його фольклорну творчість, підкреслюють, що вона “пояснює нам його історію”, через неї ми маємо змогу знайомитися з його “поглядами суспільними, громадськими і політичними”. Йому належить робота “Національне відродження австро-угорських українців 1772 – 1888рр.” (1916р). Інші його праці “Зносини

українців з сербами” “Причини до історії зносин галицьких і угорських русинів”, “Кубанщина і Кубанські українці”.

Він був автором 10 статей на журналістичні теми. Журналістична спадщина В. Гнатюка досі майже ще не вивчена. Можна погодитись з словами М. Яценка написаних майже чверть століття тому: “Всебічне вивчення його редакторської і видавничої роботи дало б можливість вписати в історію української журналістики не одну блискучу сторінку”.

Майже вся творчість В. Гнатюка була пов’язане з Науковим товариством ім. Шевченка, в якому він займав визначені пости й у публікаціях якого вміщені майже всі його праці. Як вчений секретар, він складав “Хроніку НТШ” (60 випусків), вів кореспонденцію в наукових справах, допомагав у редагуванні “Записок НТШ”. Він редагував видання Етнографічної комісії – “Етнографічний збірник” , “Матеріали до української етнології й антропології” (разом 58 томів), серед них половина містила його праці.

Етнографічна секція Товариства зосередила свої зусилля на систематичній і цілеспрямованій збиральницькій праці, розробивши для цього наукові принципи та методику польових етнографічних досліджень.

За час перебування в НТШ (1898-1926рр) він написав понад 500 наукових праць і видав близько 60 томів цінного матеріалу з фольклористики і етнографії. Слід також зауважити, що підчас своїх експедицій, дослідники Етнографічної секції не тільки збирали необхідні матеріал, але й проводили там заходи щодо піднесення серед місцевих жителів національної самосвідомості. Зокрема проводили публічні читання новітньої української художньої і наукової літератури рідною мовою.

Кожен, хто досліджував спадщину В. Гнатюка, захоплювався його надзвичайною працездатністю. Перша запорука успіху В. Гнатюка полягала в його солідній теоретичній підготовці. Перед кожною експедицією він заздалегідь вивчав фольклорно-етнографічні збірники й всю доступну літературу про область, яку збирався досліджувати. Щоб спопуляризувати збирання матеріалів до

українською фольклору, він разом з І. Франком написали кілька статей в “Літературно-Науковому віснику” і вчили, як це робити. В 1917р. В. Гнатюк видав заклик записувати етнографічні матеріали в брошурі “Українська народна словесність”.

Мав слушність І. Франко, вказуючи що В. Гнатюк був “феноменально щасливий збирач усякого етнографічного матеріалу, в якому з наших давніх збирачів, мабуть, не дорівнював ні один”.

Помер В. Гнатюк 6 жовтня 1926р. у Львові, похований на Личаківському кладовищі.

У розумінні В. Гнатюка народна творчість – це пряме відображення історії народу, а різні жанри усної народної творчості – не що інше як своєрідний історичний документ народу-творця, “його доля і життя”. З великою увагою дослідник ставився до оригіналів фольклорних творів, що проявлялося у точності їх записів і передачі їх народною мовою. Цього принципу вчений дотримувався, працюючи над фольклорними текстами, усе життя.

В. Гнатюк як представник плеяди корифеїв українського наукового світу став одним із засновників високої науки в Україні, що робила свої перші кроки в НТШ у Львові. В його творчості міцно поєдналися особисте (виражене у великій працездатності та непоступності в задумах і переконаннях) та громадське розуміння завдань науки у відродженні духовності рідного народу і його національної свідомості.

У 1995р. до Державного архіву Тернопільської області надійшли оригінали листів В. Гнатюка та його дружини до дітей: Ірини, Олександри, Юрка, 176 листів розкривають родинні стосунки батьків і дітей.

Крім епістолярію В. Гнатюка у фонд увійшли спогад І. Крип'якевича про вченого, доповідь голови НТШ у Франції В. Кубійовича про життя і творчість В. Гнатюка, програми наукових конференцій, книжки.

ФР-3443, опис 1.

*Ковалючук Оксана
головний спеціаліст*

Використана література

до теми „Володимир Тютюк : Біле жеро
формування українознавства.”

1. Мушкетка М. В. Тютюк : життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства, мовознавства. // Записки НТШ Т. 207. - Париж - Нью-Йорк - Сідней - Торонто, - 1987
2. Терета І, Черемшинський О. Етнографічно-меморіальний музей В. Тютюка у Величіві. - Львів, 1992 р.
3. Кубійович В. Життя і творчість В. Тютюка - Париж, 1971 р.
4. Кубійович В. Нарис історії НТШ (1873-1949 рр) - Львів, 1991 р.
5. Кучер Р. Наукове товариство ім. Шевченка : два ювілеї. К., 1992 р.
6. Наукове товариство ім. Шевченка і українське національне відродження. Збірник наукових праць і матеріалів I наукової сесії НТШ, березень 1990 р. - Львів, 1992.
7. Луценко М. Володимир Тютюк, життя і фольклористична діяльність. Київ, 1964 р.
8. Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф-309, оп. 1.
9. Державний архів Тернопільської області. Фр-3443, оп. 1.

У фонді Федорука Олександра Касяновича зберігаються такі документи про Володимира Гнатюка:

Ф. р-3452, оп.І, спр. 48

Газета "Народознавство" №2 за вересень 1993р. /є стаття про Володимира Гнатюка/.

Архівіст I категорії

08.04.1999р.

Т.Печінка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Держархіву
Тернопільської області

 Б.Хаварівський

ФОНД № р 3443

ОПИС № 1

Справ постійного зберігання
за 1899-1995 роки.

№ п/п:	Заголовок справи	:Крайні : дати	:К-сть :докум.:	:К-сть : арк. :	:Прим. :
I :	2	: 3	: 4	: 5	: 6
1.	Листи В.Гнатюка та його дружини до дітей. Оригінали.	10 лютого 1919р., 7 березня 1923р.	176	258	ОЦ
2.	Те ж. Машинописні копії.	10 лютого 1919р., 7 березня 1928р.	176	275	
3.	Листи сина В.Гнатюка Юрка до швагра Василя Косаренка-Косаревича. Оригінали.	11 жовтня 1926р., 28 жовтня 1926р.	3	5	ОЦ

I :	2	:	3	:	4	:	5	:	6
4. Те ж. Машинописні копії.	II жовтня 1926р., 28 жовтня 1926р.	3	3						
5. Листи В.Гнатюка до М.Сумцова. Фотокопії.	5 січня 1899р., 19 вересня 1913р.	9	26						
6. Лист З.Тановського до В.Гнатюка. Оригінал.	10 грудня 1899р.	1	2	ОЦ					
7. Те ж. Машинописна копія.	10 грудня 1899р.	1	1						
8. Лист Шаріяна до В.Гнатюка. Оригінал.	24 травня 1921р.	1	2	ОЦ					
9. Те ж. Машинописна копія.	24 травня 1921р.	1	1						
10. Листи Б.Лепкого до В.Гнатюка. Публікація П.Баб"яка в журналі "Тернопіль". Ксерокопія.	без дати	9	2						
II. Конверт з маркою, адресований В.Гнатюку. Оригінал.	5 вересня 1910р.	2	1						
12. Те ж. Ксерокопія.	5 вересня 1910р.	2	1						

1 :	2	:	3	:	4	:	5	:	6
13. Слогад І.Крип"якевича про В.Гнатюка. Машинопис.	без дати	I	2						
14. Кубійович В. "Життя і творчість Володимира Гнатюка". Доповідь до 100-річчя від дня народження. Париж. Ксерокопія.	1971р.	I	12						
15. Качан В. "Обшири його таланту". Стаття. Вирізка з журналу "Вітчизна", № 1-2.	1994р.	I	5						
16. Ференц Н. "Про відкриття Пам"ятної дошки В.Гнатюку у Велесневі". Стаття. Вирізка з газети "Придністровські вісті".	18 жовтня 1991р.	I	1						
17. Запрошення на вечір Пам"яті та програма наукової конференції до 120-річчя від дня народження В.Гнатюка.	1991р.	4	16						
18. Листування М.Мушинки з Б.Хаварівським про передачу до держархіву оригіналів листів В.Гнатюка та видання збірника його статей.	7 лютого 1995р., 3 липня 1995р.	9	12						
19. Листи О.Черемшинського до Б.Хаварівського про видання збірника статей В.Гнатюка. Додаються конверти з портретом В.Гнатюка.	13 квітня 1995р., 10 липня 1995р.	6	8						

I :	2	:	3	:	4	:	5	:	6
20.	Лист Міця до Галини. /Особи не встановлені/. Оригінал.		14 жовтня 1928р.		I		2		
21.	Те ж. Машинописна копія.		14 жовтня 1928р.		I		2		
22.	Посвідка члена товариства "Просвіта" ім. Т.Шевченка у Львові В.Коника. Оригінал.		4 травня 1923р.,		I		I		
23.	Те ж. Ксерокопія.		4 травня 1923р.		I		I		
24.	Графічний портрет В.Гнатюка. Робота художника І.Миколишина.		без дати		I		I		

В даний опис внесено 24 /двадцять чотири/ справи, 227 /двісті двадцять сім/ документів за 1899-1995 роки.

Зав. відділом
комплектування

З.Яцишин

ЗАТВЕРДЖЕНО

ПОГОДЖЕНО

Протокол ЕПК Держархіву
Тернопільської області
від 26.04.96 № 6

Протокол ЕК Держархіву
Тернопільської області
від 26.04.1996 № 6

Голова ЕПК

Голова ЕК

Н.Сергеева

О.Бойчук